

Amor i senyoria: dinàmiques de poder a la poesia d'Ausiàs March¹

Marion Coderch
Durham University

Si es demanés al públic lector d'aquest article quina és la valoració que fa Ausiàs March de les dones en la seva poesia, hi hauria una quantitat considerable de persones que respondrien que March era un poeta misogin i que l'opinió que li mereixia el gènere femení era decididament negativa. I seria una resposta prou encertada. Aquesta percepció de les dones en general és el resultat del procés que du a terme March en adaptar i superar alguns dels ingredients de la tradició lírica anterior per adaptar-los al seu projecte poètic.

Com és sabut, Ausiàs March construeix la seva obra sobre el llegat cultural de la lírica trobadoresca, que té com a característica principal la lloança d'una dona d'unes característiques determinades dins del context d'una vivència amorosa. Aquest és el plantejament inicial, però el desplegament de la ideologia amorosa trobadoresca ens mostra una varietat d'imatges femenines que van des de la dona que és alabada per la seva perfecció fins a la que és blasmada pels seus defectes més mesquins. March integra en el seu discurs aquesta visió àmplia de les dones i, al mateix temps, es distancia d'aquesta herència i fa un pas endavant per prendre com a punt de partida la imperfecció del gènere femení. En alguns dels seus poemes veiem com combina d'una manera coherent aquesta natura defectuosa de les dones amb les aspiracions de l'amant a un amor espiritual, sublim, que se situa per sobre dels capricis del món i de la carn. És evident que el discurs a l'entorn d'aquest tipus d'amor aplicat a un ésser defectuós presentarà alguns reptes que el poeta haurà de superar. Així, la natura imperfecta de la dona acaba imposant-se en els poemes i demostrant que ella no és capaç d'experimentar un amor d'aquestes característiques i que, per tant, no pot acompanyar l'amant en la seva cerca d'un amor absolut. Davant d'aquesta revelació, l'amant reacciona deixant de banda la dona i buscant un altre senyor: l'amor mateix. En aquest estudi veurem com la capacitat de senyorejar l'amant i guiar-lo en aquesta cerca es va desplaçant des de la dona fins a l'amor. Mitjançant el comentari de tres poemes de March (CII, CXIX i LXX), ens centrarem en els mecanismes que fa servir per justificar des del punt de vista poètic l'acció de prendre el poder de les mans de la dona i dipositar-lo a les de l'amor.

Una de les eines que utilitza March per alterar la dinàmica de poder en aquests poemes és la tensió entre l'amor i l'odi. En alguns versos comprovem que la figura de la dama, per les seves virtuts i pels seus defectes, se situa en la frontera entre la lloança i el blasme. March actualitza aquest motiu, heretat de la tradició trobadoresca, i crea un paral·lelisme entre, per una banda, les virtuts i els defectes de la dama, i, per l'altra, l'amor i l'odi que aquestes qualitats inspiren en l'amant.

La natura eminentment carnal que, en tant que dona, s'atribueix a la dama és un factor decisiu en la percepció dels seus defectes per part de l'amant. El cos de la dama inspira en l'amant desitjos físics que el destorben en el seu intent d'assolir un amor amb un ingredient espiritual. La tensió entre les exigències del cos i les de l'ànima arriba a un punt àlgid en el poema CII. En aquest cas, el conflicte que es planteja a l'amant no ve causat pels defectes de la dama, sinó per la natura dels seus propis sentiments: després d'haver estimat amb un amor espiritual, s'ha vist abocat a "una amor brutal /

---

¹ Algunes de les idees que donen origen a aquest article apareixen, en una forma menys desenvolupada, al llibre *Ausiàs March, les dones i l'amor* (210-6).

que passa en mi en l'espiritual" (42-44; també 28-30)². És la convivència dels elements carnals i espirituals en l'amor el que causa dolor a l'amant:

Mas he sentit que en esta amor del cos,
temps discorrent, l'ànima en pren sa part
e mescla-s'hi, hom sens haver esguard,
d'on se penit e mostren-ho sos plors. (53-56)

Per la natura pròpia de l'amor carnal, l'amant està exposat a passions i sentiments contradictoris: alhora que desitja ser amat, sent esgarrifances en adonar-se que això és impossible:

Quan en desig d'èsser amat m'estenc,
jo sent dolor mesclat d'un fred e cald,
car no-s pot fer, e conec mon defalt. (145-147)

La dama, que també és un ésser carnal, li fa posar gelós "pensant que en tal ab l'altre ella vengué, / e que hi vendrà si no li só ajunt" (159-160):

mire son cos e totes ses faiçons
e veig algú qui l'ha conquest sens cost.
Com pus jo am, a dolor me acost;
lladoncs desig sa carn per als lleons. (149-152)

Les seves pors estan en consonància amb una idea sobre les dones en general que expressa en altres versos del poema: són incapaces d'amar honestament, amb un amor exempt de carnalitat:

Sí com aquell que ab flaca barca en riu
pesca son peix e viu sats cabalós,
mas per ésser de béns pus abundós
entra en la mar e no hi espera estiu,
ne pren a aquell qui ama dona vil
e l'és plaent tant com toca la carn:
si més ne vol, prenga's de si escarn;
si n'és forçat, vaja's negar al Nil! (65-72)

Oh trist d'aquell que un cos deshonest
ama forçat e fer honest lo vol:
dia abciac per solemniat col. (89-91)

Sabent açò, de vós no fiareu,
e menys d'amor e de aquell voler
que en dona cau, poc valent e llauger,
que en mig hivern estiu hi trobareu. (213-216)

Sense voler treure importància al rebuig que la dama, per la seva venalitat, inspira en l'amant, cal deixar clar que, en aquest poema, és la natura de l'amor que sent

² Citem l'edició de Robert Archer (*Ausiàs March. Obra completa*. 2 vols. Barcelona: Barcanova, 1997).

l'amant, i no les característiques de la dama, el que fa que vulgui allunyar-se'n. La cobla següent condensa i posa en relació les dues dicotomies principals d'aquest poema (l'amor i l'odi, la carn i l'esperit):

Oh Déu, ¿per què justat és en un munt
tan gran voler ab avorriment tant?
Jo avorresc del que m trobe amant;
dins en mi viu qui volgra fos defunt.
Ara veig clar lo natural contrast
que en l'hom està per sa ànima e cos:
u fastig pren de l'assaborit mos
que l'altre sent per dolç e agre past. (161-168)

La dama s'identifica amb la sensualitat no només per la seva natura femenina, eminentment carnal, sinó també per la seva predisposició a l'activitat sexual amb altres amants, els qui l'han *conquest sens cost*. La seva figura representa l'amor sensual que l'amant rebutja i del qual vol fugir, perquè li causa dolor³. És significatiu el fet que, en parlar del dolor, l'amant es refereixi al que li provoca la convivència d'amor carnal i amor espiritual, però que, en canvi, en parlar de les accions de la dama, no arribi a parlar de dolor, sinó tan sols de gelosia. No són les relacions de la dama amb altres homes el que fa que l'amant l'avorreixi, sinó el fet que ella encarna el desig que l'amant detesta. Aquesta identificació de la dama amb el desig que vol eliminar és el que du a l'amant a fer declaracions d'aquesta mena: “jo pas delit com la veig mal passar”; “sent delit com la dec aïrar” (193-196). Es tracta d'una nova variant en el tractament dels motius de l'amor i l'odi: en aquesta ocasió no són els defectes de la dama (que mai no són esmentats explícitament) el que fa que l'amant se'n vulgui allunyar, sinó el dolor que li causa la natura de l'amor que sent, una natura brutal que ofega l'esperit en la urgència del desig carnal. Al capdavant, resulta que el que l'amant vol abandonar no és la dama, sinó l'amor que sent.

El desig frustrat d'abandonar l'amor apareix com a detonador de l'odi cap a la dama també en el poema CXIX. A diferència del poema anterior, en aquest cas no és el desig sexual el que arrossega l'amant cap a ella. De fet, l'atractiu sexual d'aquesta dama és nul per a l'amant; no obstant això, se sent impotent davant l'atracció que el *gest* de la dama exerceix sobre ell:

Tant és l'escalf que pel gest m'enamora
que no sent res del fred que'l toc me porta;
ans tot és foc quant la pensa m reporta.(15-17)

De present veig contrastos que en mi s desperten,
car de per si lo toc e ull desamen,
e per lo gest de gran desig s'inflamen;(45-47)

El poder del *gest* és tal que, si la dama tingués cap tret de lletjor, a l'amant li semblaria bell (“son lleig m'és bellea”, 39), però no és prou fort com per combatre el

³ Pel que fa a l'actitud de rebuig de March davant d'aquest tipus d'amor, vegeu Badia, “De l'amor que educa”. Cal precisar que aquest rebuig té com a objecte l'amor que inclou un element de sensualitat, i no “l'amor”, ras i curt, com Badia l'anomena al llarg del seu article. Per al concepte d'amor com a malaltia psicofísica (*amor hereos*) i l'associació d'aquest amb el concepte de pecat, vegeu San Pedro, 9-10; Càtedra, 57-69; i Badia, *Tradicció i modernitat*, 147-8.

rebuig que, malgrat tot, sent cap a ella⁴. “¿Qui pot amar dona de què·s desalte?”, es demana l’amant al vers 11. Mentre que el *gest* el captiva, el *desalt* que sent per ella li fa avorrir-la. L’amant es demana com pot arribar a donar-se un fenomen tal: “Mas, què serà que refred e que enflame / e fastig port, e que ensems hom se n’alte?” (13-14). Vacil·la a admetre que el que sent sigui amor, ja que no vol ser correspost per la dama (“un desig que no·m par amor sia, / car no cobeig la sua amor fos mia”, 22-23; “puix que no vull amar ne amat ésser, / ¿com és en mi de amor lo seu ésser?”, 69-70). La dama, per la seva banda, sí que estima l’amant, i ell no vol veure’s en la situació d’haver de correspondre a aquest sentiment (“per sa amor la mia se n’obliga / e mi no plau de tal preu fer-li paga”, 25-26). Per això, l’amant està determinat a avorrir-la, però no ho aconsegueix (“e ve que dic que·m plau que l’avorreixca, / mas no pot ser que en tal pensa feneixca”, 29-30). L’amant admet haver experimentat en el passat els sentiments contradictoris de *grat* i *desgrat* per una dama, però aquests es dissolien en la satisfacció del desig carnal. Ara que l’amant no se sent sexualment atret per la dama, els *contrasts* dels seus sentiments s’aguditzen:

Grat e desgrat ensems en mi·s justaren
 en algun temps, amant alguna dona,
 car jo volguí la malvada fer bona,
 mas tots los grats de la carn s’hi trobaren.
 De present veig contrasts que en mi·s desperten,
 car de per si lo toc e ull desamen,
 e per lo gest de gran desig s’inflamen;
 aquest esguard fa que en amar s’acerten.
 L’ull de per si e·l toc llur bé no hi senten;
 per los senys dins llurs delits se assenten. (41-50)

D’aquí ve la tensió entre amor i repulsió que trobem en aquest poema: “ab desgrat am e avorreix ensemble” (5); “quant desgrat sent, amor tost a si·m tira” (37). Sense el poder transportador de la passió sexual, el *desalt* que l’amant sent per la dama esdevé un obstacle que li impedeix de lliurar-se a l’amor sense reserves. No obstant això, el *desalt* és traït per l’atracció del *gest*, que fa impossible que l’amant abandoni l’amor definitivament. Com en el cas anterior, no són les males accions de la dama la raó per la qual l’amant vol abandonar l’amor. Tampoc els seus defectes no hi juguen un paper decisiu: és cert que l’amant es refereix al físic poc atractiu de la dama, però això no és cap obstacle quan ell mateix confessa que l’efecte del seu *gest* li fa veure-hi només bellesa. El que fa impossible que l’amant es lliuri a l’amor en aquest poema és, un cop més, la natura del seu propi sentiment, la barreja d’atracció i repulsió, que li fa rebutjar l’amor que, inevitablement, sent per la dama. És el seu propi desig el que l’amant detesta i el que, sense èxit, vol abandonar.

La pugna entre l’amor i l’odi dins del cor de l’amant apareix també en el poema LXX (“ira e amor dins mi van debatent”, 14; “quan amor plau que d’ell m’he acordar, / ira és ab ell en orde pus darrer”, 25-26; “aïr e am molt e mescladament”, 38; “en ira estic revolt e en bon voler”, 50). En aquesta ocasió, l’amant s’ocupa de deixar ben clar que no és només per causa de la dama que l’odi i l’amor es debaten en el seu interior:

⁴ Sobre el concepte de *gest* a la poesia marquiana com a encarnació de valors positius (qualitats espirituals) i negatius (la capacitat d’enganyar l’ull fent veure el que no és), vegeu Espadaler, 50; Mendia, 178-9, i Cabré, 58. En l’article citat, Cabré també ofereix una explicació de l’oposició que March estableix en aquest poema entre la vista (el sentit a través del qual el *gest* és percebut) i el tacte (que deixa fred l’amant), basant-se en les idees aristotèliques sobre la percepció sensorial i la capacitat dels sentits per induir a l’error (57-9).

Del tot no pusc ma aimia enculpar;
 ne de mercé no puc haver poder:
 lo seu malfet ab gran enginy lo quer,
 e quan lo trop no·m llou ne·m vull reptar. (vv. 9-12)

Al llarg del poema es descriuen els detalls de la lluita entre l'odi i l'amor, i les reaccions contradictòries que aquesta pugna provoca en l'amant. El que no es diu és on rau l'origen del conflicte entre els sentiments contradictoris d'amor i odi. La clau l'hem d'anar a buscar a la tornada, on l'amant imagina les reclamacions que faria a l'amor si es trobés amb ell: "veent amor, ab dret jo li diria / que no m'ha dat mon ver mereiximent" (57-58). És significatiu el fet que, en aquest poema, el poder de recompensar l'amant pel servei d'amor ja no sigui en mans de la dama, sinó en les de l'amor mateix. En parlar de la dama, l'amant confessa que, si no n'obté mercé, és perquè ell mateix se'n priva amb el seu comportament. En canvi, quan fa referència a l'amor, l'amant sí que li reclama el seu *mereiximent*. És, doncs, l'amor qui ha de millorar la situació de l'amant per treure'l del conflicte en què es troba. Però l'amant mateix ja coneix la resposta que l'amor donaria a les seves demandes: "No puc entrar qui no ha enteniment" (60). És a dir que l'amant, malgrat haver fet mèrits per guanyar-se el favor de l'amor fins al punt de reclamar-li la recompensa que li pertoca, manca d'allò que és necessari per entrar en els seus dominis: l'enteniment. Aquests versos revelen implícitament la insuficiència de l'amant per obtenir el favor de l'amor, i és, precisament, aquesta insuficiència l'origen del conflicte en què l'amant es troba: a causa de la seva manca d'enteniment, l'amor no el deixa entrar en els seus dominis i, en conseqüència, no és correspost per la dama. La indiferència de l'*aimia* és conseqüència del seu comportament, propi d'un amador defectuós. L'amant, incapaç de superar les seves limitacions per manca d'enteniment, es veu dividit entre l'impuls de continuar servint la dama i el desig d'abandonar l'amor, desig que li fa buscar el *malfet* d'ella. Aquesta dicotomia es veu reflectida en la tensió entre l'amor i l'odi cap a la dama. El que cal destacar, però, és el fet que, en aquest poema, l'amant ja no demana recompensa pel seu servei a la dama, sinó a l'amor. Això ens dona la mesura del paper rellevant que assoleix l'amor com a personificació en la poesia d'Ausiàs March. De seguida veurem les conseqüències d'aquest fet en la ficció poètica.

Fins ara, hem tingut ocasió de comprovar que ni les accions de la dama ni els seus defectes no són la causa directa de la lluita entre l'odi i l'amor en l'ànim de l'amant. És el rebuig cap a l'amor inspirat per la dama el que fa que l'amant se'n vulgui allunyar. Davant de la seva incapacitat per abandonar la dama (i, en conseqüència, l'amor), l'amant se sent sotmès a un tipus d'amor que no accepta, i s'hi rebel·la. Els sentiments d'odi adreçats contra la dama són el producte d'aquesta reacció. La incapacitat de l'amant per abandonar l'amor és la causa del conflicte interior entre l'amor i l'odi. Quan es tracta d'allunyar-se de la dama, és amb l'amor, i no amb la dama mateixa, amb qui l'amant ha de fer tractes. Però el que més crida l'atenció és la manera com March ha operat aquest canvi: a través de la transferència de l'odi de la dama cap a l'amor. En els primers exemples, la natura carnal de la dama era el que causava un amor que inspirava sentiments d'odi en l'amant. Després hem vist com el *gest* exercia una atracció inexplicable contra la qual l'amant es rebel·lava. I, finalment, hem comprovat que el culpable de l'infortuni amorós de l'amant no és la dama, sinó l'amor mateix. En tots els casos, el centre de gravetat del discurs ha passat de la dama a l'amor, de manera que l'amor ha acabat usurpant el lloc preminent de la dama dins de la ficció poètica. Cal,

però, veure com justifica March aquesta maniobra que desplaça l'objectiu de la lírica amorosa del seu destinatari tradicional.

Tant la dama com l'amor representen figures de poder a la poesia d'Ausiàs March. A causa de la influència que poden exercir en l'amant, la relació entre aquest i els seus oponents està condicionada per la tensió entre la llibertat individual i la coacció que la dama i l'amor li imposen. Tot i així, la figura de la dama i la de l'amor representen tipus de poder diferents. Mentre que la dama encarna el poder derivat de l'atracció que exerceix sobre l'enamorat, l'amor imposa el seu poder per la força, obligant l'amant a obeir-lo a desgrat seu. En aquests poemes, la figura de la dama que hi trobem no és la d'una senyora exigent que força l'amant a satisfer una sèrie de requisits necessaris per ser correspost. Es tracta, més aviat, d'una figura passiva, independent, amb una vida pròpia però remota, de qui es descriu el comportament i l'impacte que virtuts i defectes exerceixen en l'amant. Aquests trets es manifesten, per exemple, en el poema CII, on l'amant considera les relacions de la dama amb altres amants, i en el CXIX, on reflexiona sobre el poder d'atracció del *gest* de la dama, malgrat les imperfeccions del seu físic. Per contra, l'amant parla de l'amor en termes de dominació, com qui es lamenta d'un senyor intransigent amb qui sí que manté tractes directes. Aquest fet es posa de manifest en el poema LXX, on l'amor es nega a admetre l'amant en els seus dominis perquè no reuneix les condicions d'un amador excel·lent. El poder de la dama, basat en el carisma personal, contrasta amb el de l'amor, basat en la violència i en la intolerància⁵.

El fet que March presenti l'amor com un senyor violent i intransigent converteix aquest personatge de la ficció poètica en una figura desagradable als ulls del públic i, alhora, insinua la dimensió inexorable del seu poder, un poder contra el qual l'amant es pot rebel·lar, però que no pot ser vençut. La inexorabilitat de l'amor el revesteix d'un aura fascinant que, juntament amb els sentiments d'odi, inspira respecte i admiració. D'aquesta manera, March elabora un personatge bifacial que suscita reaccions oposades: prou antipàtic com per ser detestat i prou poderós com per ser admirat. Recordem que la dama, per culpa dels seus defectes, podia arribar a inspirar odi en l'amant, però, encara que les seves virtuts la feien atractiva, no era digna d'inspirar admiració: pertany a un gènere la indignitat del qual havia quedat demostrada per segles de tradició i per exemples extrets no només de la literatura, de la ciència i de la filosofia, sinó també de la realitat més immediata. La dona, en tant que ésser defectuós, pot ser desitjada i odiada, però no pot exercir l'autoritat d'una senyoria digna. En canvi, l'amor sí que representa un oponent digne de l'excel·lència a la qual aspira l'amant: és un senyor totpoderós que, invariablement, voldrà sotmetre l'amant amb la violència del seu comandament implacable.

En crear un personatge detestable i, al mateix temps, invencible dins de la ficció poètica, March justifica el traspàs de l'odi de la dama cap a l'amant i garanteix la presència d'un oponent a la seva alçada, resolent la incoherència que hauria implicat dipositar el poder sobre la seva voluntat en las mans d'un ésser indigne com la dama. March inaugura, així, un nou conflicte poètic: la pugna entre l'amant i l'amor, en la qual el poder de l'amor és tal que pot decidir el destí de l'amant. El diàleg, la negociació, els arranjaments que l'amant ha de dur a terme amb l'amor per arribar a un pacte satisfactori per a tots dos passen a ser l'objecte dels poemes i garanteixen la continuïtat del discurs.

---

⁵ Per a la reflexió sobre els diferents conceptes de poder en circulació al llarg de l'Edat Mitjana, vegeu Bisson, 2 i 284.

Obres citades

- Badia, L. "De l'amor que educa a la passió culpable: Jordi de Sant Jordi, XI versus Ausiàs March, IV." *Professor Joaquim Molas: Memòria, Escriptura, Història*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003. Vol. 1: 85-97.
- . *Tradició i modernitat als segles XIV i XV. Estudis de cultura literària i lectures d'Ausiàs March*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana/ Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- Bisson, T. N. *The Crisis of the Twelfth Century: Power, Lordship, and the Origins of European Government*. Princeton: Princeton University Press, 2009.
- Cabré, Ll. "Aristotle for the Layman: Sense Perception in the Poetry of Ausiàs March." *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 59 (1996): 48-60.
- Cátedra, P. M. *Amor y pedagogía en la Edad Media: Estudios de doctrina amorosa y práctica literaria*. Salamanca: Universidad de Salamanca, 1989.
- Coderch, M. *Ausiàs March, les dones i l'amor*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2009.
- Espadaler, A. M. "Història de l'ull: Don Juan a l'obra d'Ausiàs March." *Quaderns Crema, segona sèrie* 8 (1984): 37-51.
- March, A. *Obra completa*. Ed. Robert Archer. Barcelona: Barcanova, 1997.
- Mendia, L. "Dal 'cor' al 'gest': cuore e corpo nella lirica catalana dai trovatori ad Ausias March." *Capitoli per una storia del cuore: Saggi sulla lirica romanza*. Ed. Francesco Bruni et al. Palerm: Sellerio, 1988. 161-80.
- San Pedro, D. de. *Cárcel de amor. Obras completas II*. Ed. Keith Whinnom. Madrid: Castalia, 1971. Vol. 2.